

Hatidže Burnić
Tehnički fakultet Univerziteta u Bihaću³⁷

*Izvorni naučni rad
Original scientific paper*

SEMANTIČKA ADAPTACIJA GERMANIZAMA U KONCEPTUALNOM POLJU: SPORT, ZABAVA I IGRA

Sažetak

Semantička adaptacija odnosi se na prilagođavanje značenja strane riječi jezičkom sistemu primatelja. Kada se riječ "posuđuje" iz stranog jezika, njezino se prvobitno značenje može izgubiti ili mijenjati kako bi se bolje prilagodila novom jezičkom okruženju. To se obično događa u procesu dugotrajnog korištenja riječi u ciljnom jeziku, tokom kojeg se može postupno razvijati nova konotacija riječi.

U ovom radu, semantička adaptacija riječi njemačkog porijekla u bosanski jezički sistem odnosi se na prilagođavanje značenja riječi koje su integrirane u bosanski jezik. Konkretno, proučavamo kako se riječi njemačkog porijekla koje se odnose na područje sporta, zabave i igre prilagođavaju bosanskom jezičkom sistemu te koje su promjene u njihovoj semantici primijećene nakon integracije u bosanski jezik.

Ovaj rad će također analizirati zastupljenost njemačkih riječi u području sporta, zabave i igre, te će se istražiti koliko su često korištene u bosanskom jeziku. Kombiniranjem analize semantičke adaptacije riječi i istraživanja frekventnosti korištenja riječi u bosanskom jeziku, rad će dati uvid u utjecaj njemačkog jezika na bosanski jezik u području sporta, zabave i igre.

Ključne riječi: *germanizmi, njemački jezik, bosanski jezik, semantička adaptacija*

³⁷ hatidze_b@hotmail.com

Uvod

S ciljem analize frekventnih germanizama u bosanskom jeziku, prikupljen je korpus od preko hiljadu riječi koje su identificirane kao germanizmi. Korpus je formiran u okviru istraživačkog rada *Morfološka adaptacija frekventnih germanizama u medijima i njihova zastupljenost u rječnicima bosanskog jezika* (Burnić 2015), gdje su germanizmi ekscerpirani iz najčitanijih novina na bosanskom govornom području Bosanske krajine: *Dnevni avaz, Krajina, Moja Sana i Rerezent*. U ovom radu, posebna pažnja bit će posvećena analizi semantičke adaptacije germanizama u konceptualnom polju: sport, zabava i igra.

Teorijska podloga ovog rada je prvenstveno studija Rudolfa Filipovića *Jezici u kontaktu*, odnosno njegova terminologija i model jezičkog posuđivanja na koji se poziva većina germanista.

O jezičkom posuđivanju Filipović, oslanjajući se na mišljenje Uriela Weinreicha, ističe tri osnovna elementa od kojih polazi svako jezičko posuđivanje: mjesto dodira, bilingva osoba i posljedica korištenja više od jednog jezika. Filipović opisuje *jezike u kontaktu* kao one koje naizmjenično upotrebljava isti govornik. Ta osoba se naziva bilingvom, a pojava kada jedan govornik upotrebljava više jezika se naziva bilingvizmom. Kada jedan govornik koristi više jezika, dolazi do interferencije, što je posljedica te pojave.

Element (riječ) X kako ga izgovaraju govornici jezika davatelja zovemo *model*, a posuđen element kako ga izgovaraju govornici jezika primatelja je *replika*. Dva jezika koja sudjeluju u tom procesu nazivamo *jezik davatelj* i *jezik primatelj*.

Kad dva jezička sistema dođu u međusobni dodir, dolazi do preuzimanja riječi iz jednog jezika u drugi. Pri preuzimanju leksema iz jednog jezika u drugi, u ovom slučaju iz njemačkog u bosanski jezik, dolazi do određenih promjena na različitim razinama. Ovaj rad se usredotočuje na semantičku adaptaciju germanizama iz područja: sport, zabava i igra.

Preuzimanje i adaptacija stranih riječi u drugi jezički sistem

Prilikom preuzimanje stranih riječi u drugi jezik nastupa proces prilagođavanja ili adaptacije. Taj proces je neophodan s obzirom da su riječi često prilikom preuzimanja takvog fonološkog, ortografskog ili morfološkog oblika koji ne odgovara sistemu jezika primatelja.

Riječ se mijenja onoliko koliko je potrebno da bi se što bolje uklopila u novi sistem. Razine na kojima mogu, a ne moraju, nastupiti promjene su prema R. Filipoviću: fonološka, morfološka, semantička i leksička (Filipović 1986).

Adaptacija je dugotrajan proces, a do svog konačnog oblika prolazi primarne i sekundarne promjene, prema kojima se razlikuje primarna i sekundarna adaptacija.

Zadatak analize adaptacijskih procesa jeste opisati kroz koje je promjene prošla strana riječ u primarnoj fazi, tj. od trenutka posuđivanja do formiranja osnovnog, odnosno konačnog oblika - koja se u kontaktnoj lingvistici naziva replika- i koje se promjene javljaju na replici u sekundarnoj fazi, tj. od trenutka integracije u sistem jezika primatelja nadalje.

Različite jezičke razine zahtijevaju i različit pristup problemu. Posuđenice obavezno prvo prolaze kroz proces formiranja fonološkog oblika. Naime, fonološki sistemi dvaju jezika nikada se u potpunosti ne podudaraju, pa se fonološki elementi jezika davatelja mijenjaju domaćima koji su im najsljedniji po artikulacijsko-akustičkim svojstvima, a problem fonološkog neuklapanja rješava se ispuštanjem ili umetanjem domaćih fonoloških elemenata. (usp. Filipović 1986)

Nakon fonološke adaptacije uvijek slijedi morfološka. Svaka strana riječ u trenutku prelaska u novi jezički sistem donosi sa sobom i morfološka obilježja vrste riječi kojoj pripada. Kako su morfološki sistemi različiti, posuđenica mora svoja morfološka obilježja uskladiti i prilagoditi pravilima jezika primatelja. Tu može, a ne mora, doći do preoblikovanja osnovnog oblika posuđenice.

Adaptacija konkretno na semantičkoj razini odnosi se na prilagođavanje značenja strane riječi u novom jezičkom sistemu. To se obično postiže preuzimanjem novih značenja iz konteksta u kojem se strana riječ koristi u jeziku primatelja. U nekim slučajevima, novi značaj se može i oblikovati za stranu riječ, što može dovesti do različitih značenja u jeziku davatelja i primatelja.

Ukratko, adaptacija stranih riječi u drugi jezički sistem je složen proces koji uključuje prilagođavanje na fonološkoj, morfološkoj, leksičkoj i semantičkoj razini. Ova prilagodba može biti primarna ili sekundarna i ovisi o kontekstu i jezičkim potrebama primatelja. Stoga, adaptacija i integracija stranih riječi zahtijeva pažljivo promatranje konteksta i jezičnih potreba primatelja.

Obrada analize adaptacijskog procesa germanizama na semantičkoj razini

U ovom istraživanju posebna pažnja je posvećena analizi procesa semantičke adaptacije germanizama u bosanski jezik, kako u primarnoj tako i u sekundarnoj fazi.

Važno je naglasiti da se semantička adaptacija germanizama odnosi na proces prilagođavanja značenja strane njemačke riječi u novom jezičkom kontekstu. Ovaj proces nije mehanički, već zahtijeva kreativno preoblikovanje riječi kako bi se što bolje uklopila u novi jezički sistem. Kao takav, ovaj proces je interesantan iz više razloga, jer istraživanje semantičke adaptacije može dati uvid u način na koji ljudi percipiraju i prilagođavaju se novim kulturama i jezicima.

Stoga, obrada analize adaptacijskih procesa germanizama će pokazati kako su se određene njemačke riječi prilagodile bosanskom jezičkom sistemu i koje su to specifičnosti procesa semantičke adaptacije germanizama u ovom kontekstu.

U tu svrhu, iz korpusa rada izdvojeni su germanizmi koji su frekventni u području sporta, zabave i igre. To su na primjer: *alufelge, bager, bina, blinker, brile, bremza, bremzpakne, cepelin, cilj, cof, cug, cugerpartija, feler, felš, flaster, frajštos, for, futrola, gelender, hauba, hajcati, herc, kadet, kegla, kibicer, klavir, kliker, kugla, kuglana, kuglaš, turnir, majstor, maskenbal, ofenziva, pehar, pimlati, pumpa, puška, ranac, ring, ringelšpil, rolšue, šah, šah-mat, šlager, šlauf, špaga, špic, štafelaj, štanga,*

štopati, štos, štimung, štrikanje, vaga, valcer, vaserkugla.

Kao što je bilo naglašeno na početka rada, pri obradi se koristi metodologija Rudolfa Filipovića, koji je u svojoj analizi semantičkih promjena prihvatio Hopeov sistem podjele te ga potom modificirao. Filipović ističe u svojoj metodologiji potrebu odvajanja adaptacijskih procesa na dvije faze i konstatira „Primjenom primarne i sekundarne adaptacije na semantičkoj razini dobili smo novu podjelu koja zadovoljava potrebe naše analize semantičkih promjena odnosno promjena značenja kod posuđenica“ (Filipović 1986)

Kao i na drugim razinama, Filipović koristi trodijelnu klasifikaciju. Na temelju poređenja značenja modela sa značenjem replike, Filipović promjene svrstava u tri kategorije: nulta semantička ekstenzija, suženje značenja i proširenje značenja. Ta podjela temelji se na razlikovanju primarne i sekundarne adaptacije.

Primarnoj adaptaciji pripadaju: nulta semantička ekstenzija (nema razlike u značenju između modela i replike), suženje značenja u broju (promjena od više značenja na jedno značenje) i suženje značenja u značenjskom polju (promjena od općeg značenja na posebno značenje).

Sekundarna adaptacija obuhvaća proširenje broja značenja i proširenje polja značenja. U sekundarnoj adaptaciji nastaju i promjene vezane uz metaforu, metonimiju, pejorizaciju i elipsu (Sočanac 1992).

Nulta semantička ekstenzija

Kada njemačka posuđenica (replika) uđe u sistem bosanskog jezika i zadrži nepromijenjeno značenje koje potpuno odgovara izvornom njemačkom modelu, to se naziva *nulta semantička ekstenzija*. Filipović ovakve promjene značenja naziva i *prijenosom značenja*. To se posebno odnosi na izraze čija su značenja tačno definirana, kao što su stručni nazivi iz raznih područja kao što su područja sporta, gastronomije, tehnike, građevinarstva, poljoprivrede i drugih, te nazivi pripadnika različitih pokreta, učenja i pravaca ili imenice koje označavaju nositelja neke osobine, odnosno sastava. Preuzimanjem tih predmeta i njihovih izraza preuzima se ili zadržava njihovo značenje.

Analizirajući germanizme iz korpusa odabranih termina iz oblasti *sporta, zabave i igre*, može se vidjeti da se u većini slučajeva radi o modelima koji imaju jedno ili manji broj značenja, a prenosi se samo konkretno značenje. Rijetko se događa da se više značenja jedne riječi prenosi u jezik primatelja. Prema tome, nulta semantička ekstenzija može se podijeliti na dvije skupine: modeli s jednim preuzetim značenjem i modeli sa dva ili više preuzetih značenja.

Prvu skupinu čine modeli s jednim preuzetim značenjem, kao što su na primjer: *alufelge* < *Alufelgen*³⁸ (*točak automobila od aluminijska*³⁹), *bremza* > *Bremse* (*kočnica*), *bremzpakne* > *Bremsbacke* (*dio kočnice odnosno kočionog sistema na vozilima*), *cepelin* < *Zeppelin* (*avion punjen plinom lakšim od zraka*), *feler* < *Fehler* (*greška*), *for* < *vor* („*vor*“ je skraćena od „*vorwärts*“ sa značenjem „*naprijed*, odnosno *guraj ili šutaj loptu naprijed*), *frajštos* < *Freistoß* (*udarac u fudbalu koji se izvodi direktno na protivnički gol nakon prekršaja; slobodan*), *futrola* < *Futteral* (*navlake, kutije za nošenje ili držanje predmeta, instrumenata i sl.*), *gelender* > *Geländer* (*ograda*), *kadet* > *Kadett* (*mladi sportista*), *kegla* > *Kegel* (*čunj koji se u kuglanju obara kuglom*), *kibicer* > *Kiebitzer* (*navijač, posmatrač ob. u kartama ili šahu*), *klavir* > *Klavier* (*muzički instrument*), *kliker* > *Klicker* (*mala igračka u obliku loptice*), *turnir* > *Turnier* (*sportsko takmičenje*), *majstor* > *Meister* (*stručnjak, u sportu: rang u sportskoj disciplini*), *maskenbal* > *Maskenball* (*događaj na kojem su ljudi maskiraju*), *ofenziva* > *Offensive* (*taktika koja se koristi za napad*), *pehar* > *Becher* (*posuda koja se dodjeljuje pobjednicima kao priznanja za postignuća*), *pimplati* > *pimpeln* (*beskorisno driblati ili zadržavati loptu*), *štanga* > *Stange* (*šipka, u sportu npr. stativa, greda*), *pumpa* > *Luftpumpe* (*alat koji se koristi za ubrizgavanje vazduha u nešto*), *puška* > *Büchse* (*vatreno oružje*), *ranac* > *Ranzen* (*sportska torba*), *ring* < *Ring* (*površina ograđena za boks i neke druge borilačke sportove*), *ringelšpil* > *Ringelspiel* (*zabavna okretaljka na vašaru, poput karusela*), *rolšue* > *Rollschuhe* (*role, sportske cipele sa četiri točka*), *šah* > *Schach* (*igra*), *šah-mat* > *Schachmatt* (*pozicija u šahu u kojoj se prijetnja kralju više ne može spriječiti nikakvim potezom*), *šlager* > *Schlager* (*popularna pjesma nekog razdoblja, hit*), *špaga* > *Spagat* (*sportska vježba gdje su noge postavljene pod uglom od 180°*), *špic* > *Spitz* (*fudbaler koji igra na vrhu*

³⁸ Rječnik koji je korišten prilikom kompariranja značenja, te preuzimanja podataka o značenju riječi u izvornom njemačkom jeziku je Duden Onlinewörterbuch i Duden Herkunftswörterbuch.

³⁹ Prijevodi njemačkih riječi u bosanski jezik su autorični, a rječnici koji su korišteni prilikom prevođenja na bosanski jezik su: *Rječnik bosanskog jezika* Ibrahima Čedića i saradnika, *Rječnik bosanskog jezika* grupe autora Senahida Halilovića, Ibrahima Palića i Amele Šehović te *Rječnici bosanskog jezika* Dževada Jahića.

napada; napadač), štafelaj > Staffelei (postolje na kojem slikar stvara sliku), štopati > stoppen (mjeriti vrijeme), štimung > Stimmung (opće raspoloženje), štrikanje > stricken (pletenje), valcer > Walzer (vrsta plesa), vaserkugla > Wasserkugel (plutajuća naprava koja se pričvrsti na ribolovni pribor da signalizira kada riba uzima mamac).

Posebno bi trebalo istaknuti da su modeli našeg korpusa, koji također pripadaju prvoj grupi, često složenice sastavljene iz dvije riječi. To su na primjer navedene riječi: *alufelge > Alufelge, brempakne > Bremsbacke, ringešpil < Ringelspiel, frajštos < Freistoß, maskenbal > Maskenball, ringelšpil > Ringelspiel, šah-mat > Schachmatt* Modeli složenica u našem korpusu pripadaju tipu *Determinativkompositum*, gdje svaka riječ unutar složenice ima svoje značenje i svoju funkciju u tvorbi složenice. Drugi dio složenice određuje morfosintaksu i semantiku cijele riječi, dok prvi dio modificira semantiku drugog dijela složenice.

Primjećuje se da prilikom preuzimanja njemačkih složenica u bosanski jezik nije bilo prepoznato ovakvo strukturalno obilježje, pa su složenice prenesene u cjelini i funkcionirale su kao osnovni oblik, te su se u potpunosti prilagodile fonetskoj i morfološkoj razini bosanskog jezika. Iz tog razloga nisu odvojene iz ove prve skupine.

Drugu skupinu čine modeli s dva i više preuzetih značenja, kao na primjer:

bager < Bagger

Duden : 1. große Baumaschine zum Abtragen von Erdreich o. Ä. 2. Zuspiel von unten, wobei der Ball mit den dicht aneinandergelegten Unterarmen geschlagen wird

Oba značenja su preuzeta u bosanski jezik: 1. u građevini se koristi sa značenjem: vozilo za grube građevinske radove 2. u kontekstu sporta riječ bager se koristi kao naziv tehnike odbrane lopte npr. u odbojci kada igrač sastavljenim podlakticama preuzima loptu (poznato kao čekić).

cilj < Ziel

Duden: 1a. Punkt, Ort, bis zu dem jemand kommen will, den jemand erreichen will 1b. Ende einer Wettkampfstrecke 2. etwas, was beim Schießen, Werfen o. Ä. anvisiert wird, getroffen werden soll
Dva značenja su preuzeta: 1. cilj 2. šta se želi postići 3. u sportu je obično konačni rezultat koji treba postići kako bi se ostvarila pobjeda ili uspjeh, može tako biti: mjesto do kojeg takmičar treba doći ili bacanjem npr. lopte pogoditi

cug < Zug

Duden: 1. Triebwagen mit den zugehörigen (angekoppelten) Wagen (bei der Eisenbahn, Straßenbahn o. Ä., 2. Wendung in einem Zug – ein Schluck, 3. das Bewegen, Weiterrücken einer Figur zum Beispiel beim Schachspiel

Tri značenja preuzeta: 1. vlak 2. kombinirao sa iz –iz cuga znači odjednom 3. u sportu „cug“ označava brzo i naglo trčanje, u šahu se koristi sa značenjem „potez pojedinom šahovskom figurom“

špic < Spitze

Duden: 1. spitzes, scharfes Ende von etwas 2. Anfang z.B. der Saison 3. in vorderster Position spielende[r] Stürmer[in]

Tri značenja preuzeta: 1. vrh 2. vrhunac sezone ili sl., 3. u sportu „špic“ označava igrač na različitim pozicijama u različitim sportovima

štos < Stoß

Duden: 1. aufgeschichtete Menge; Stapel 2. schnelle Bewegung, die in heftigem Anprall auf jemanden, etwas trifft

Dva značenja preuzeta: 1. hrpa ili gomila 2. u sportu „štos“ ima značenje: brzi pokret na primjer u atletici, brzi pucanj ili udarac)

kugla > Kugel

Duden: 1. runder [geometrischer] Körper, bei dem alle Punkte der Oberfläche gleich weit vom Mittelpunkt entfernt sind, 2. Ball 3. [kugelförmiges] Geschoss; Gewehr-, Pistolen-, Kanonenkugel
Sva značenja su preuzeta: 1. čvrsti predmet koji ima oblik kugle; krug; lopta 2. planeta (globus) 3. zrno vatrenog oružja
vaga > Waage

Duden: 1. Gerät, mit dem das Gewicht von etwas bestimmt wird 2. Tierkreiszeichen für die Zeit vom 24.9. bis zum 23.10. 3. Figur, Übung, bei der der Körper waagrecht im Gleichgewicht gehalten wird.

Sva značenja su preuzeta: 1. tehnički uređaj ili instrument za mjerenje težine (mase) 2. u astronomiji: sedmi horoskopski znak 3. u sportu- položaj u kojem je tijelo oslonjeno na jednu nogu, a drugu ispruženu horizontalno; ob. u atletici ili umetničkom klizanju itd.

Suženje značenja

Suženje značenja je najčešća pojava u procesu semantičke adaptacije stranih riječi u bosanski jezik. Analizom germanizama u bosanskom jeziku utvrđeno je da njemačke riječi imaju više značenja, ali u procesu semantičke adaptacije u bosanski jezik većinom se zadržava samo jedno značenje koje je potrebno za imenovanje konkretnog pojma ili predmeta. To predstavlja specijalizaciju mnogih značenja modela na jedno specifično značenje, što nazivamo suženje značenja.

Suženje značenja može se odnositi na suženje broja značenja, što je vrlo česta pojava. Neki germanizmi u bosanskom jeziku pokazuju i suženje u značenjskom polju, što je dvostruko suženje: u broju značenja i u preuzetom polju značenja.

Ovaj istraživački rad potvrđuje tendenciju suženja modela u broju značenja i prenošenje jednog specifičnog značenja modela. Primjeri su:

bina < *Bühne* (dio na kojemu se izvodi predstava) Duden 1a/5⁴⁰)

Značenje riječi *die Bühne* u njemačkom jeziku prema Dudenu ima pet značenja: 1a. gegenüber dem Zuschauerraum abgegrenztes Podium im Theater, in einem Konzertsaal o. Ä. 1b. Theater 2. Holzgerüst oder Schachtabsatz in einem Bergwerk 3. Plattform, von der aus große metallurgische Öfen bedient werden 4a. Dachboden, Speicher 4b. Heuboden 5. Kurzform von Hebebühne

blic < *blitz-* (koristi se kao prefiks sa značenjem brzo, npr. *blic-turnir*, Duden 2/2)

Duden: 1. drückt in Bildungen mit Adjektiven eine Verstärkung aus; sehr 2. drückt in Bildungen mit Substantiven aus, dass etwas überaus schnell, überraschend [und unerwartet] erfolgt z.B.: *Blitzstart*.

grunt < *Grund* (teren na kojem se igra, Duden 1a/c/5)

Značenje riječi *der Grund* u njemačkom jeziku: 1a. Tlo, Zemljina površina (Erdoberfläche, Boden) 1b. nekretnina, imovina (Grundbesitz; Grundstück) 1c. teren, odnosno površina na kojoj se igra određeni sport, (*Boden oder Untergrund auf dem eine Sportart ausgeübt wird*) 2. mala dolina (*kleines Tal*) 3a. dno u vodama (*Boden eines Gewässers*) 3b. najniža površina, dno posude (*unterste Fläche, Boden eines Gefäßes*) 4. područje koje čini pozadinu ili dno za nešto (*Fläche, die den Hintergrund, den Untergrund für etwas bildet*) 5. injenica, motiv, razlog (*Umstand, Tatbestand, Motiv, Beweggrund*)

⁴⁰ Prvi broj označava koje značenje je po redu evidentirano u rječniku *Duden Onlinewörterbuch*, a drugi broj označava koliko se značenja ukupno navodi rječnik pod natuknicom tog modela. Taj podatak je relevantan da bi se uočilo suženje u broju. Sva značenja u njemačkom jeziku su preuzeta iz navedenog rječnika, dok su prijevodi na bosanski jezik autorični.

cof < *Zopf* (dio kose koji se uzdiže na glavi, Duden 1/4)
blinker < *Blinker* (umjetni mamac za ribe, Duden 2/2),
felš < *falsch* (pogrešno, iskvareno Duden 3/6),
hauba > (*Auto*) *Haube* (prednji dio auta koji štiti motor automobila Duden 2a/2),
herc > *Herz* (igrača karta Duden 6a/6),
kegla > *Kegel* (stilizirani čunj koji se u kuglanju obara kuglom Duden 3/5), itd.
štanga < *Stange* (dugi okrugli komad željeza slično šipki, u sportu: greda ili stativa)

Korpus ovog istraživanja potvrđuje da se suženje značenja u značenjskom polju javlja vrlo rijetko i teško je precizno utvrditi u kojoj mjeri se smanjuje, odnosno sužava, značenjsko polje. U primjerima brile i gemišta, koje su već prošle suženje u broju značenja, dalje se pokazuje suženje u značenjskom polju

Primjer germanizma koji je već prošao suženje u broju a zatim u značenjskom polju je model *brile* < *Brille*. U njemačkom jeziku, prema Dudenu, izvorna riječ *Brille* im dva glavna značenja. Prvo značenje je *naučale* a drugo značenje je *poklopac* a drugo značenje je *daska za wc-šolju*.⁴¹ U bosanski jezik je preuzeto prvo značenje ali je došlo do suženja polja značenja i koristi se u smislu „sportske (npr. skijaške) naočale“. U njemačkom jeziku *Brille* ima općenito značenje „naočale“ i konkretizira se prefiksimo kao npr. *Schibrille*, *Schwimibrille*, *Taucherbrille*, *Schutzbrille* itd. s tim da se u određenim kontekstima samo koristi skraćeno *Brille*.

Proširenje značenja

Proširenje značenja je pojava koja se javlja isključivo u sekundarnoj fazi nakon primarne adaptacije i integracije strane riječi u jezik primatelja. U ovoj fazi, strana riječ može zadržati svoje izvorno značenje, ali može i dobiti nova značenja koja u jeziku davatelja ne postoje. Ovo proširenje značenja rezultira gubitkom preciznosti, ali i dobivanjem na širini značenja (Filipović 1986: 169-170). Prema tome, za proširenje značenja potrebna su dva osnovna uvjeta: potpuna fonološka, morfološka i semantička integracija posuđenice u sistem jezika primatelja i njezina slobodna upotreba u sklopu tog jezika. Proširenje značenja je stoga isključivo sekundarna adaptacija strane riječi u jezik primatelja.

Sekundarna semantička adaptacija obuhvata proširenje broja značenja i proširenje polja značenja. Filipović (1985:179), polazeći od Hopeove definicije, navodi četiri tipa promjena zavisno od načina promjene značenja. Tako postoje četiri osnovna tipa: a) metafora (sličnost po značenju), b) metonimija (povezanost po značenju), c) pučka etimologija (sličnost po obliku), d) elipsa (povezanost po obliku).

Prvi faktor je metafora koja utječe na razvoj značenja germanizama u bosanskom jeziku. Za prikaz utjecaja može nam poslužiti primjer germanizma *štos* < *Stoß*. U primarnoj fazi adaptacije prenesena su dva značenja iz njemačkog jezika: „gomila, hrpa“ na primjer *štos* papira ili slično, te značenje „udarac ili pucanj“.⁴² Drugo značenje je poslužilo kao podloga za proširivanje značenja, odnosno stvaranje novog metaforičkog značenja riječi *štos* u smislu „trik, prevara, provala“. U kontekstu sporta, riječ "štos" se obično koristi za opisivanje trikova, trikova ili tehnika koje sportaš koristi kako bi prevladao protivnika ili postigao cilj na inovativan ili iznenađujući način. Na

⁴¹ Duden: 1. (vor den Augen getragenes) Gestell mit Bügeln und zwei geschliffenen oder gefärbten, der Verbesserung der Sehschärfe oder dem Schutz der Augen dienenden Gläsern; 2. Kurzform für Klobrille (Toilettensitz).

⁴² Duden: 1. aufgeschichtete Menge; Stapel 2. schnelle Bewegung, die in heftigem Anprall auf jemanden, etwas trifft.

primjer, u košarci se govori o "štosovima" igrača kada oni koriste brze pokrete ili driblinge da bi prevarili protivničkog igrača i postigli koš. Također se koristi u smislu "iznenađenja" ili "zamke" koju sportaš postavlja za protivnika. U bosanskom jeziku se koristi posuđenica *štos* sa sva tri različita značenja. Prva dva značenja prenesena su u primarnoj adaptaciji i riječi s tim prvobitnim značenjima postale su frekventne u bosanskom jeziku, a svojom produktivnošću u bosanskom jezičkom sistemu stvorilo se novo metaforičko značenje.

Za drugi primjer uzimamo frazu *u cugu* koja je nastala od germanizma *cug* < *Zug*. U prenesenom značenju opisuje brzo kretanje ili nešto što se događa brzo i bez prekida. Zavisno od konteksta može se koristiti sa neutralnim značenjem „brzim potezom“ kao što je slučaj u terminologiji sporta i igre, odnosno u šahu gdje označava „potez pojedinom šahovskom figurom“. Imenice *cuger* (brzopotezni šah) ili *cugeraš* (onaj koji ima najbolje poteze u šahu) te složenica *cugerpartija* (partija šaha) se također mogu smatrati metaforom koja se temelji na prenesenom značenju fraze „u cugu“ kao „brzo i bez prekida“. Tako se fraza "u cugu" koristi kao opis partije šaha, što stvara metaforično značenje za "cugerpartiju" kao brzu partiju šaha.

Pored mogućnosti pojave metaforičkog značenja, riječ može ostati neutralnog značenja ili dobiti pejorativnu nijansu. Većinom uz upotrebu metaforike slijedi i pejorizacija.

Ostali primjeri koji imaju, pored izvornih značenja, novotvorena metaforička značenja te zavisno od konteksta ponekad i s nijansom pejorizacije su npr. : *fasovati* (primiti udarac u sportu, povredu neku ili slično, biti kažnjen), *peglati* (u smislu da neko nekoga gnjavi, dosađuje), *hajcati* ili *zahajcati* (tjerati ili poticati igrače da igraju brže ili bodriti ekipu da se više trude na terenu), *imati klikera* (biti pametan), *biti fora* (biti važna osoba) *nasjesti na štos* (biti prevaran), *ubaciti u leri* (izbaciti motor iz brzine), *imati šlaufove oko stomaka* (naslage sala oko pojasa) itd.

Drugi faktor koji utječe na razvoj značenja germanizama u bosanskom jeziku je metonimija. Primjeri našeg korpusa su slijedeći:

Njemačka posuđenica *štap* < *Stab* preuzeta je u bosanski jezik sa značenjem „klip“ ili „pomagalo za rad ili hodanje“. U tom obliku i s tim značenjima riječ *štap* postaje aktivna i podložna promjenama na različitim razinama kao i bilo koja domaća riječ. U sportskoj terminologiji se koristi za različite predmete. Na primjer, u hokeju na ledu igrači koriste hokejaški štap (*Eishockeyschläger*), u golfu se koriste golf štapovi (*Golfschläger*), u bilijaru se igra sa bilijarskim štapovima (*Billardqueue oder Billardstock*). U ovim primjerima je došlo do proširenja značenja, između ostaloga, i pod utjecajem faktora metonimije, jer su predmeti povezani po svojoj sličnosti i funkciji. Dodavanjem sufiksa -ić na germanizam *štap*, koji tvori deminutiv u bosanskom jeziku, formirala se nova riječ *štapić* (imenica u jednini). Dodavanjem sufiksa -i kojim se tvori množina *štapići* u smislu „grickalica duguljastog oblika malih štapova“. Termin *štapići* koristi se u različitim složenicama sa značenjem „oblika malog štapa“, kao npr. *riblji štapići*, *čarobni štapić*, *dirigentski štapić* itd. U sportskoj terminologiji se npr. koriste *štapići* za zagrijavanje mišića ili kao rekviziti u gimnastici.

Germanizam *cof* < *Zopf* se koristi kao naziv frizure kada se kosa skupi u rep ili pletenicu na vrhu glave. Pod utjecajem faktora metonimije proširilo se značenje i koristi riječ *cof* sa značenjem „mamac za (ribo)lov“. U ovom slučaju, to značenje "cof" je povezan s riječju "Zopf" preko zajedničke karakteristike oblika, odnosno "repaste" izbočine na vrhu mamca.

U slučaju germanizma *flaster* < *Pflaster* sa značenjem „ljepljiva traka na kojoj ima komad gaze što je efektna zaštita za manje ozljede na tijelu“ došlo je do proširenja značenja u sportskom žargonu. U ovom slučaju, radi se o primjeru metonimije, jer se riječ „flaster“ koristi kao zamjena za igrača koji se „zalijepi“ za protivničkog igrača, odnosno približi mu se.

Germanizam *gelender* > *Geländer* se koristi u kontekstu sporta sa proširenim značenjem. Riječ *gelender* može imati značenje: spotski teren koji je okružen ogradom.

Pučka etimologija je jezički faktor čije je djelovanje također prisutno u procesu posuđivanja riječi. Neintegrirane ili nepotpuno integrirane riječi, ili ipak dijelovi riječi, naslanjaju se na domaće riječi na formalno-jezičkoj i na semantičkoj razini. U toku adaptacije riječi se glasovno i sadržajno približe nekoj domaćoj riječi.

Posuđenice *lumpati* (*lumpovati*) potječe od njemačke posuđenice *lump* > *Lump* koja se potpuno adaptirala značenjem „lotalica“. U sekundarnoj adaptaciji od imenice *lump* tvoreni glagol *lumpati* mijenja značenje, naslanjajući se snagom pučke etimologije na značenje bosanskog glagola *lupati*. Značenje glagola *lumpati* ne preuzima značenje *lutati* (analogno, ako *lump* znači *lotalica*, *lumpati* znači *lutati*), kao što bi se moglo očekivati, nego se mijenja značenje. *Lumpati* se povezuje sa sličnom bosanskom riječi *lupati*, tako da dolazi do miješanja značenja, te riječ *lumpati* preuzima značenje bosanskog glagola *lupati* i zadržava značenja lekseme *lutati*. Dakle, pored integrirane posuđenice *lump* sa značenjem „lotalice“, došlo je do novotvorene riječi *lumpati* i *lumperaj* s novim značenjem „lutanje i lupanje uz konzumiranje alkohola“.

Germanizmi *kuglana* (sala u kojoj se igra) ili *kuglaš* (igrač kuglanja) nastali su pučkom etimologijom od njemačke riječi *Kegel*. Germanizam keglja je adaptirana riječ koja je modelirana prema njemačkoj riječ *Kegel* sa značenjem „stilizovan konus koji se ruši loptom u kuglanju, poznato kao čunjevi za kuglanje“. U njemačkom jeziku se koristi riječ *Kegel* (čunj), pa se sportska aktivnost naziva *Kegeln*. Sličnost između germanizma *kugla* (replika njemačke riječ *Kugel*) i germanizma keglja se odrazila na formiranje riječi *kuglana* umjesto *keglana*. Stoga se upotreba riječi *kugla* i *kuglana* odrazila i na naziv same aktivnosti, pa se tako u bosanskom jeziku koristi riječ *kuglanje*, a ne *keglanje*.

Kod faktora elipse dolazi do izostavljanja elemenata, a kad je riječ o germanizmima u našem korpusu, to je uglavnom slučaj kod složenica u kojima se preuzima cijelo značenja ali se već u primarnoj fazi tokom formiranja replike gubi jedan dio. U sljedećim germanizmima izostavljen je prvi dio složenice: *pakne* > *Bremsbacke* (*dio kočnice odnosno kočionog sistema na vozilima*), *hauba* < *Motorhaube* (*poklopac motora*), *štok* < *Türstock*, *pumpa* < *Luftpumpe*, *treger* < *Gepäckträger*.

Manji broj primjera pokazuju izostavljanje drugog dijela složenice kao je slučaj kod germanizama *blic* < *Blitzlicht* ili *ler* < *Leerlauf* (*prazan hod motora*) itd.

Zaključak

Zaključujemo da se germanizmi nalaze u svakom segmentu života, tako da nema područja u kojem se ne upotrebljavaju. U ovom radu smo se fokusirali na germanizme iz konceptualnog polja *sport*, *zabava* i *igra* te smo proučili 57 primjera koji su bili podvrgnuti analizi adaptacijskih procesa na semantičkoj razini. Rezultati istraživanja analiziranih germanizama ukazuju koliko je semantička adaptacija germanizama složenija u odnosu na fonološku i morfološku adaptaciju, s obzirom na to da se ne radi o mehaničkom prilagođavanju, nego da ovo područje pripada ljudskoj jezičkoj kreativnosti.

Analiza adaptacijskih procesa u primarnoj fazi potvrđuje pretpostavku da većina analiziranih germanizama pripada nultoj semantičkoj ekstenziji. Od ukupno 56 germanizama, 45 riječi je adaptirano u bosanski jezik sa jednim konkretnim značenjem a 7 primjera sa dva ili tri značenja. U analiziranom korpusu konstatiramo da se u deset slučajeva dogodilo suženja broja značenja, a u jednom primjeru je primjećeno dodatno suženje u značenjskom polju. Za razliku od primarne adaptacije kod koje je jasno određen početak i kraj, sekundarna adaptacija je jasno određena kada

se radi o formiranju primarne replike na osnovu primarnog modela. Završetak se ne može odrediti, jer se replika može mijenjati u toku razvoja bosanskog jezika. Te promjene se ne povezuju više s njemačkim jezikom jer su uvijek vezane samo unutar bosanskog jezičkog sistema i prema njegovim pravilima. To dokazuju primjeri germanizama kod kojih je u fazi sekundarne adaptacije došlo do proširenja značenja upotrebom metafore, metonimije, pejorizacije, pučke etimologije i elipse. Od ukupno devetnaest germanizama koji su doživjeli promjenu značenja u sekundarnoj fazi, zabilježeno je 14 primjera kod kojih je promjena nastala metaforom, četiri germanizma čija se značenja proširila pod utjecajem metonimije i dva primjera pučke etimologije.

Na kraju možemo zaključiti da svaki germanizam u sekundarnoj adaptaciji postaje model koji može poslužiti za tvorbu, kako novih leksema, tako i novih značenja. Stoga, proces sekundarne adaptacije ostaje otvoren jer se radi o dinamičnom području koje je izloženo brojnim utjecajima i promjenama. Ovo je posebno izraženo u području sporta, zabave i igre, gdje se konstantno pojavljuju novi germanizmi te je potrebno kontinuirano pratiti njihovu upotrebu i adaptaciju. Nadalje, ovo istraživanje pokazalo je, da nisu svi germanizmi evidentirani u rječnicima, te je bilo potrebno autorično prevođenje, što dodatno naglašava važnost istraživanja germanizama u svim oblastima te leksikografskog bilježenja i evidentiranja njihove prisutnosti i upotrebe u bosanskom jeziku.

Literatura

- Burnić, Hatidže (2015): *Morfološka adaptacija frekventnih germanizama u medijima i njihova zastupljenost u bosanskom jeziku*, doktorska teza, Mostar.
- Čedić, Ibrahim et al. (2007): Rječnik bosanskog jezika. Institut za jezik, Sarajevo.
- Dnevni avaz – www: URL: <https://avaz.ba/>
- Duden (2001): *Herkunftslwörterbuch*. Dudenverlag, Mannheim.
- Duden (2003): *Universalwörterbuch*. Dudenverlag, Mannheim.
- Filipović, Rudolf (1986): *Teorija jezika u kontaktu*. JAZU- Školska knjiga, Zagreb.
- Jahić, Dževad (2010): Rječnik bosanskog jezika, Tom drugi, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2010): Rječnik bosanskog jezika, Tom prvi, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2011): Rječnik bosanskog jezika, Tom treći, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2012): Rječnik bosanskog jezika, Tom četvrti, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2012): Rječnik bosanskog jezika, Tom peti, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2014): Rječnik bosanskog jezika, Tom sedmi, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2014): Rječnik bosanskog jezika, Tom šesti, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2019): Rječnik bosanskog jezika, Tom deveti, Sejtarija, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2019): Rječnik bosanskog jezika, Tom osmi, Sejtarija, Sarajevo.
- Krajina – www: URL: <https://krajina.ba/>
- Moja Sana – www: URL: <https://mojasana.ba/>
- Reprezent– www: URL: <https://krajina.ba/>
- Senahid Halilović, Ismail Palić, Amela Šehović (2010): Rječnik bosanskoga jezika, Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Skok, Petar (1971): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. JAZU, Zagreb.
- Sočanac, Lelija (1992): „Morfološka adaptacija anglicizama u talijanskom jeziku“, *Filologija* 20/21, Zagreb.

SEMANTIC ADAPTATION OF GERMANISMS IN THE CONCEPTUAL FIELD: SPORTS, ENTERTAINMENT AND GAMES

Summary

Semantic adaptation refers to the process of adjusting the meaning of a foreign word to the linguistic system of the recipient. When a word is "borrowed" from a foreign language, its original meaning may be lost or changed to better fit the new linguistic environment. This usually happens through prolonged use of the word in the target language, during which a new connotation of the word may gradually develop.

In this study, the semantic adaptation of German-origin words in the Bosnian language system refers to the adjustment of the meanings of words integrated into the Bosnian language. Specifically, we examine how German-origin words related to sports and games are adapted to the Bosnian language system and what changes in their semantics are noticed after integration into the Bosnian language.

This paper will also analyze the prevalence of German words in the field of sports and games and investigate how often they are used in the Bosnian language. By combining the analysis of semantic adaptation of words and research on the frequency of word usage in the Bosnian language, this paper will provide insight into the influence of the German language on the Bosnian language in the field of sports and games.

Keywords: *Germanisms, German language, Bosnian language, semantic adaptation*